

Birey ve Toplum

Sosyal Bilimler Dergisi

Bahar 2012 Cilt 2 . Sayı 3

BİLSAM

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü: Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi

Tunay KARAKÖK¹

Özet: Zengin taşkömürü yataklarına sahip olması sebebi ile Zonguldak ve havalisi işgalciler için ayrı bir önem arz etmekteydi. Bu nedenle Fransızlar, Zonguldak ve havalisini işgal etmişlerdir. Yaşanan bu işgaller karşısında Devrek'te Müftü Hacı Abdullah Sabri Efendinin halkı direniş için ikna etmeye çalıştığı ve işgalcilere karşı oluşturulmaya çalışılan direniş örgütlerinin oluşturulması için büyük çabalar sarf ettiği görülmüştür. İşte bu çalışmada, sayıları sekseni aşmış ve Milli Mücadele yıllarında Anadolu'nun her tarafında mücadele için seferber olmuş ve ahaliye seferber etmeyi başarmış din adamlarının Milli Mücadele-ye katkıları noktasında; İngiliz, İtalyan ve Fransızların işgaline uğramış olan Zonguldak - Devrek havalisindeki direniş hareketini "Muhterem Cemaat, Türk Yurdumuzda bugünden itibaren kurtuluş Savaşı başlamıştır. Şimdi ise alacağınız karar ve çekeceğiniz telgrafla kadınıımız, kızınıımız, topumuz, tüfeğimize Mustafa Kemal'in yanında yer almalıyız. İşte vatan elden gidiyor. Hep beraber kurtaracağız" diyerek başlatmış olan Devrek Müftüsü ve Devrek Kuvay-i Milliye Örgütünün kurucusu Hacı Abdullah Sabri Efendinin bölgedeki milli mücadeleye dair oluşumlarda ve faaliyetlerdeki etkinliği hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Milli Mücadele, Din Adamları, Zonguldak, Devrek, Abdullah Sabri Efendi

GİRİŞ:

Milli Mücadele'de Din Adamları

19. yüzyıl sonlarından itibaren Avrupa devletleri bir sömürge yarışına girişmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu ise, geniş topraklara sahip oluşu, dünya ticaret yolları üzerindeki stratejik konumu, sanayinin can damarı haline gelecek olan petrol ve diğer yer altı zenginlikleri olan

¹ Öğr. Gör. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Tarihi ABD, tkarakok@bartin.edu.tr

maden bölgelerinin elinde bulunuşu ve Avrupa'ya yakınlığı dolayısıyla emperyalist güçler için son derece uygundu. Bu sebeple 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı toprakları, İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Almanya gibi devletlerin yarıştığı bir yer durumuna geldi.

İşte Osmanlı toprakları için birbirleri ile yarışan bu devletler amaçlarına nihayet 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes antlaşması ile ulaşmış olacaktı, zira şartları çok ağır olan bu antlaşma ile İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar Osmanlı topraklarının çeşitli bölgelerini işgal etme fırsatı bulmuşlardır. Unutulmamalıdır ki bu devletlere bu fırsatı veren ise 1914 – 1918 tarihleri arasında dünya tarihinde ilk kez şahit olunan Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğunun yenilen devletler (İttifak Devletleri) safında yer tutması ve şartları Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamakla birlikte Türk halkını esir etmeye yönelik olarak tam teslimiyeti ön gören bir ateşkes antlaşması imzalamış olmasıdır. Savaşın sonlarına doğru her ne kadar yenilen devletlerden toprak alınmayacağı bir başka ifade ile işgal hadisesine kesinlikle izin verilmeyeceğini dünyaya duyuran Wilson İlkeleri adındaki bir nevi Savaş sona erdirmeyi başaran talimatname yayınlanmış olsa da Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson tarafından, galip devletler (İtilaf Devletleri) çeşitli toplantı ve aldıkları kararlar neticesinde bu kuralı çiğnemişler ve uzun süredir uğraş verdikleri Osmanlı topraklarını ilk fırsatta işgal etmekten geri kalmamışlardır.

I. Dünya Savaşı'nın akabinde imzalanan Mondros Mütarekesi neticesinde yurdun haksızca işgaline, vatanın her köşesindeki meslek ve iş erbabının yanı sıra din adamlarının da karşı çıktığı görülmüştür. Öyle ki bu karşı çıkma din adamları noktasında; işgalcileri yurttan kovma eylemi olarak doğan Milli Mücadele'ye katkılar ortaya koyma şeklinde bile kendini göstermiştir. Hz. Peygamber tarafından "*Benim varislerim ümmetimin âlimleridir*" şeklinde tasvir edilen din adamları Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren ve sonraki dönemlerde devlet yapısı içerisinde ve sosyal gruplar arasında temel direklerden biri olarak en güvenilir zümreyi meydana getirmişlerdir (Ebu Davud,1981,22).

Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan I. Dünya Savaşı'na gelindiğinde de yine din adamlarını – ulemayı en önde ve en ileride görmekteyiz. Bilhassa çok kanlı geçen Çanakkale Savaşlarında din adamları yine en ön saflarda halkı düşmanla savaşmaya teşvik etmiştir. Bu hususu

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü:
Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi

Fransız – İngiliz Kara Kuvvetleri Başkomutanı General Hamilton hatırasında şöyle belirtmektedir: “Her taarruzdan evvel başlayan genel bombardıman sırasında imamlar ya da taburdaki din adamları, ellerini çevrelerinde topluyor, onlara dini telkinlerde bulunuyor, ölürseniz şehit, kalırsanız gazi olurdunuz. Allah (C.C.) Muhammed (S.A.V.) aşkına dövüşün, diyorlardı. Erlerin cevabı bir koro halinde, ama gözleri şevk ile dolu olarak “İnşallah Efendim” oluyordu” (Hamilton, 1972, 64).

Devamında ise din ve namus duygusunu var olma şartlarından biri olarak gören Türk milleti, önceki dönemlerde olduğu gibi I. Dünya Savaşı sonrasında imzalana Mondros Ateşkes Antlaşmasına binaen başlayan işgaller sırasında da düşmana karşı direnme fikrini ateşleyen din adamları ve manevi din büyüklerini ortaya çıkarmakta gecikmemiştir. Bu din adamları ise ülkeyi kurtarmak için Anadolu’da filizlenen mücadelede Mustafa Kemal Atatürk’e kayıtsız bir şekilde bağlanmış, milli hareket lehinde olağanüstü gayret sarf etmiş ve böylece Milli Mücadele fikrinin doğuşunda önemli görevler üstlenmişlerdir.

Daha mütareke döneminde boş durmayan din adamları, gerek Osmanlı ülkesinde gerekse İslam âleminde ortaya çıkan bazı dini meselelerinin çözümü ve İslam’a yapılan saldırıları İslam hükümlerine göre cevaplandırmak için 1918 yılında *Darü’l Hikmeti’l İslamiye’yi*² kurmuşlardır (Albayrak, 1990, 411-412). Pek çok din adamı, cami kürsülerinde ve meydanlarda düzenlenen mitinglerde, bizzat kurdukları veya içerisinde buldukları cemiyetlerde, hatta cephelerde halka rehberlik etmişlerdir. Bu hususta hiç çekinmeden mallarını harcayanlar olduğu gibi bir kısmı da şehit olmuştur. Ayrıca Tekâlif-i Milliye emirleri içerisinde de yer alan bu şahıslar, Milli Mücadelenin lokomotifleri olan I. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışında ve çalışmasında da hazır bulunmuşlar, hatta Anadolu’da çıkarılmaya çalışılan isyan hareketlerinin bastırılmasında önemli görevler üstlenmişlerdir.

Sonuç olarak, Milli Mücadelenin kuruluşunda ve işleyişinde din adamları ilk sıralarda yer almışlardır. Çünkü devrin yapısı gereği ulemanın içinde bulunmadığı bir teşebbüsün başarı kazanması pek çok açıdan zorluklar taşımaktaydı (Güneş, 1987, 24).

² Bu cemiyetin kurucuları arasında Mehmet Akif Ersoy, Bediüzzaman Said Nursi, Şeyhülislam, Ahali Fırkası ve daha sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın kurucularından olan Mustafa Sabri Efendi gibi kişiler yer almaktaydı.

Zonguldak ve Civarında Milli Mücadele'nin Doğuşu

Kömür rezervlerinin işletmeye açılması sebebi ile özellikle 1882 yılından itibaren Zonguldak'a³ yerli ve yabancı göçler olmuştur. Bu göçler sonucu yöre nüfusu hızla artmıştır. Bunun en belirgin örneği ise 1899 öncesinde Kdz. Ereğli'nin Elvan Köyünün Gaca adında bir mahallesi iken bu gün il merkezi olan Zonguldak'ın 1899 tarihinde belediye teşkilatı kurulması sebebi ile bir kaza merkezi olarak ortaya çıkışıdır. Bu göçler esnasında maden iletmecisi olarak Rumlar, Ermeniler, Fransızlar ve İtalyanlar da yöreye gelmişlerdir.

Milli mücadele başlarında Zonguldak şehir merkezinde yabancılar ve azınlıklar hâkim duruma geçmişti. Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey; "Zonguldak'ta Askerlik Mükellefiyeti Hakkındaki Kanun" teklifi ile ilgili olarak TBMM'nin 21.10.1920 tarihli oturumunda bu durumu

3 19. yüzyılın yarısından sonra kömür ocaklarının işletilmesi hızlanınca Zonguldak ve çevresinin gelişmesi, o güne kadar Çaycuma nahiyesine bağlı Gaca köyünün bir mahallesi olan Zonguldak'ı 19 Ağustos 1889'da kaza merkezi yapar. Kaza merkezi olunca Devrek'ten 49, Ereğli'den 20 köy Zonguldak'a bağlanır. Bolu Sancağının 9. kazası olan Zonguldak'ta aynı tarihte belediye teşkilatı da kurulmuş ve ilk belediye başkanı olarak madenci Elbasanlı, Mehmet Lütfi Bey (1899-1903, 1908-1911, 1919-1920) seçilmiştir. Kaza'nın ilk kaymakamı olarak ise Süleyman Naîfî Bey'i görmekteyiz. Birinci Dünya Harbî'nin sona ermesi ve Mondros Mütarekesinden sonra yurdumuzun İtilaf Devletleri tarafından işgali sonucu idari taksimat tamamen değişmiş ve elimizde ancak Doğu Anadolu'daki ve iç kesimlerdeki vilayetlerden başka bir toprak kalmamıştır. Nitekim bu kayıplar arasında Batı Trakya, Suriye, Irak ve Kafkasya'daki pek çok vilayetler 1919-1920 yıllarından hemen önce el değiştirmiş, Güney'de Beyrut, Halep, Suriye Vilayetleri, kuzey'de ise Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum), elden çıkmıştır. Bu tarihlerde ancak 15 vilayet ve vilayetlere bağlı 35 liva ve 17 müstakil livanın kaldığı görülmüştür. I. Büyük Millet Meclisi tutanaklarından yararlanılarak hazırlanan listede Zonguldak Müstakil 17 Liva'dan biri olan Bolu Livası sınırları içerisinde yer almaktadır. Ancak, TBMM Hükümeti, 20 Nisan 1920'de bölgedeki isyanların Zonguldak, Ereğli ve Bartın'a sıçramasına engel olmak için Devrek, Ereğli, Mudurnu, Bartın, Göynük ve Zonguldak'ı Bolu Bağımsız mutasarrıflığından ayırarak, Kastamonu vilayetine bağladı. 14 Mayıs 1920'de Kastamonu Vilayetine bağlı Zonguldak kazası Bartın, Devrek ve Ereğli'nin kendisine bağlanması sureti ile mutasarrıflık haline getirilmiş ve 1916 tarihinden beri Kaza Kaymakamı olarak görev yapan Ahmet Cevdet Bey mutasarrıf vekili olarak görevlendirilmiştir. Bu noktada Zonguldak; TBMM'nin ilk mutasarrıflık yaptığı ilçe olarak tarihteki yerini alacaktır. 1921 ve 1922 yıllarında Milli Mücadelenin tam hareketli anlarında 1921 Anayasasına göre daha önceki vilayet sayısı; müstakil livaların kaldırılması ve vilayete dönüştürülmesiyle 60'a çıkmış ve buna müteakib 1922 yılında ise bu sayının 59'a düştüğü görülmüştür. İşte 1921 ve 1922 yıllarındaki değişikliklerde de Zonguldak, Kastamonu Vilayetine bağlı bir mutasarrıflık olarak idari statüsünü devam ettirmeyi başarmıştır. 1923 yılına gelindiğinde ise yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti vilayetlerin idaresini yeni rejime uygun bir suretle tanzim ve ıslah düşünmeye başlamıştır. 20 Nisan 1924 tarihinde yürürlüğe giren Teşkilatı Esasiye Kanunu yani diğer bir ifade ile 1924 Anayasası ile TBMM Hükümetinin bu düşünceleri hayata geçme fırsatı bulmuştur ve Anayasanın 89, 90 ve 91. maddeleri ile vilayetlerin yeniden düzenlenmesi sağlanmıştır. Buna göre; 1921 Anayasasına bağlı kalmakla birlikte; idari taksimatın: vilayet, kaza, nahiye ve köy şeklinde yapılmasının devamına, buna müteakip; ülkedeki vilayet sayısının 74'e çıkartılmasına karar verilmiştir. İşte bu noktada yani 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 60. maddesine göre sancaklar kaldırılınca, Zonguldak bağımsız mutasarrıflığı vilayet yapılmıştır. Ereğli, Bartın ve Devrek, Zonguldak Vilayeti'nin kazaları olmuştur (Zaman, 2004, 16; Erdaha, 1975, 42-44; Tönik, 1945, 259-265; Baykara, 1988, 140-142).

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü:
Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi

şöyle açıklamıştır: “Efendim seçimler vesilesi ile oralara gittim. Bundan 8-10 yıl evvelde Karadeniz Ereğlisi'nde Kaymakam'dım. Oradan ayrılırken 450 haneden ibaret bıraktığım Zonguldak'ı 1500 haneyi te-cavüz surette meskûn buldum. Hâlbuki evvelce benim hatıralarıma göre orada 100, 150 kadar hatta 200 kadar Müslüman evi vardı. Bu sefer Beyler, maalesef 50 kadar bile Müslüman evi bulamadım. 1500'ü müteceviz ecnebiden Rum ve Ermeni'den mürekkep haneyle meskûn olduğunu gördüm” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1945, 122).

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın çalışmalarının da etkisi ile bağımsız Bolu Sancağı'na bağlı Zonguldak, Bartın, Devrek ve Ereğli halkının büyük bir kısmı İstanbul taraftarı olmuşlardı. Diğer bir ifade ile memlekette olup bitenler karşısında sessiz kalınmasının, işgalciler lehine bir tavır takınılmasını ki kurtuluşun ancak bu şekilde mümkün olabileceğine inanmaktaydılar. Tabii yöre halkının bu duruma gelmesinde İtilaf Devletleri de etkili olmuştur. Zira daha 8 Mart 1919 da Fransız askerleri Zonguldak'a ayak basmışlardır. Öte yandan iç kısımlarda kargaşa çıkartmak üzere 7 Şubat 1919'da beş İngiliz subayı Bolu'ya gönderilmişti. Bu subayların yanında azınlıkları teşkilatlandırmak ve kışkırtmak üzere bir de papaz bulunmaktaydı (Apak, 1942, 118).

Bütün bunlara ilaveten İstanbul Hükümeti 1 Haziran 1920 tarihinde Zonguldak'ı Bağımsız Mutasarrıflık haline getirmiş ve Damat Ferit'in adamlarından olan Kadri Bey Mutasarrıf olarak tayin etmiştir (Sarıkoynucu, 1990, 169-175).

Tüm bu nedenlerden dolayı, Zonguldak ve havalisinde Mili Mücadele fikrinin biraz daha geç ortaya çıktığını görüyoruz. Yaşanan gecikmeye rağmen ise nihayet Denizli'de Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin⁴ Milli Mücadele için yaptığı önderliği Zonguldak'ta da yine din adamları üstlenmişlerdir. Beycuma Müderrisi Hüseyin (Çavuşoğlu) Efendi ile Zonguldak Müftüsü İbrahim (Akça) Efendi⁵ yöre yerleşim yerlerini

4 Ahmet Hulusi Efendi'nin Milli Mücadeledeki faaliyetleri için bkz: Sarıkoynucu, 2001, 239-292.
5 Müftü İbrahim Efendi, 1872 yılında Zonguldak Merkez Çağlı Köyünde doğmuştur. İlk öğrenimini kendi köyünde yaptıktan sonra, 1887 yılı sonunda Orta öğrenimi için Ereğli'ye gitmiştir. Burada 3 yıl Ali mola Medresesinde eğitim görmüş, daha sonrasında ise İstanbul'a giderek Süleymaniye Medresesinde eğitime başlamıştır. Buradan 21 Kasım 1903 yılında üstün başarı ile mezun olan İbrahim Efendi, 15 Mayıs 1906 yılında Zonguldak Müftüsü olarak tayin edilmiştir. Bu arada, 8 Mart 1913 – 19 Ağustos 1915 tarihleri arasında da vekâleten Zonguldak Kadılığı görevini de yürütmüş olup, 15.01.1934 tarihinde vefat etmiştir (Sarıkoynucu, 2001, 429-167).

dolaşarak halkı Kuva-yı Milliye lehine kazanmak isterken, Bartın Müftüsü Rifat Efendi de bulunduğu yerde Milli Mücadele için faaliyette bulunuyordu (Mısırlıoğlu, 1969, 197-199).

Şeyhülislam Dürri-zade Abdullah efendi'nin fetvasına karşı Anadolu uleması tarafından hazırlanan "*Fetva-yı Şerife'yi*" imzalayan Devrek Kadısı ve Müftüsü Abdullah Sabri Efendi ise, daha ilk günlerde Milli Mücadelenin meşruluğunu ilan ediyordu.⁶ Başlangıçta Bolu Mebusu daha sonra Zonguldak'ın 1921 yılında bağımsız Liva olması ile bu yer mebusu olarak I. TBMM'de hizmet veren Abdullah Sabri Efendi, aynı zamanda bu milli hareketi Devrek halkına benimsetmek için de mücadele veriyordu. O, gerek camilerde, gerekse düzenlenen mitinglerde yaptığı konuşmalarda Anadolu hareketini halka duyuruyor ve onları Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almaya davet ediyordu (Sarıkoçuncu, 1990, 99).

Tüm bunlardan sonra ise Milli Mücadele hareketinin organize olmuş halleri olarak kabul gören ve görev yapmış olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Zonguldak'ta Milli Mücadeleyle katkılarını bakarsak karşımıza memleketin diğer köşelerindeki tabloya benzer bir tablo çıkacaktır, zira her ne kadar geç kalmış bir mücadele hareketi yaşamış olsa da Zonguldak ve civarı, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin oluşumu konusunda bu gecikmeyi yaşamadığını görmekteyiz.

25 Eylül 1919 tarihinde Zonguldak Müftüsü İbrahim Efendi, Belediye Başkanı İbrahim Bey ve Yüzbaşı Ethem Bey'in imzalarıyla Heyet-i Temsiliye Başkanlığı'na gönderilen yazıda Mustafa Kemal Paşa'ya Milli hareketin yörede gelişmesi için kiminle irtibat kurulacağı sorulmuştur (ATASE Ata Özel Arşivi, Kl. 2, D. 1335/3-2, Fh. 44-1). Mustafa Kemal Paşa da; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsiliye'si adına Emekli Yüzbaşı Ethem Bey'e 26.09.1919 tarihli telgrafı ile cevap vermiştir. Bu telgrafta; Ethem Bey'e Kastamonu Havalisi Komutanı Osman Bey veya Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey ile irtibat kurulabileceği bildiriliyordu. Ayrıca gizli haberleşmeler için de Osman Bey'e müracaat edilmesi talimatı veriliyordu (ATASE Ata Arş. Kl. 2, D. 1335/3-2, Fh. 44-1).

⁶ Abdullah Sabri Efendi, Fetva-yı Şerife'yi 152 Müftü ve Müderris arasında 46. olarak imzalamıştır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Mayıs 1920).

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü:
Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytac) Efendi

Bu gelişmelerin sonunda Zonguldak ve havalisinde de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmaya başlanmıştır. Ve nihayet 28 Ekim 1919 tarihinde Ethem Bey'in başkanlığında Müftü İbrahim, Dr. Nihat, Orman-Fen Memuru Ali Rıza ve Dava Vekili Hüseyin Beylerden oluşan Zonguldak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Cemiyetin kuruluşu aynı gün Mutasarrıf Ali Haydar Bey tarafından Heyet-i Temsiliye Başkanlığı'na bildirilmiştir (ATASE Ata Arş. Kl. 2, D. 1335/3-2, Fh. 83). 5 Haziran 1920 tarihinde ise Bartın ve Havalisi Kumandanı Cevat Rifat Bey, Zonguldak'a geldi ve müfrezesinin ismini Zonguldak ve Havalisi Kuvay-ı Milliyesi'ne dönüştürdü. Komutası altındaki 20 atlı, 300 yayadan ve 1 bataryadan oluşan gönüllü kuvvetler bölgede güvenliği sağlamak ve Fransızları Zonguldak'tan çıkarmayı amaçlıyordu (Şapalyo, 1957, 136).

Zonguldak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı'nı kısa bir süre sonra ise Ethem Bey, Müftü İbrahim Efendi'ye devretmiştir (Canver, 2001, 61).

Zonguldak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşunun gerçekleşmesinin akabinde 15 Ekim 1919 tarihinde Belediye Başkanı Yusuf Ziya Bey ve Müftü Hacı Rifat Efendi önderliğinde Bartın Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; 20 Mayıs 1919 tarihinde ise Yeşilbaş Osman Efendi ve Müftü Abdullah Sabri Efendi Devrek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; 3 Haziran 1919 tarihinde Belediye Başkanı Akmanoğlu Raşit Bey başkanlığında, Ereğli Ortaokulu Müdürü ve Öğretmen Nimet Efendi ve Müftü Mehmet Efendi tarafından Ereğli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; 18 Eylül 1919 tarihinde Dr. Ali Yaver başkanlığında, Kilercioğlu Rifat, Eczacı Hidayet ve Avukat Osman tarafından Safranbolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; Tahir Bey başkanlığında Çaycuma Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; Nuri Bey başkanlığında Amasra Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti; 20 Mart 1920 tarihinde Nişanzade Hüseyin Efendi başkanlığında Kurucaşile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve son olarak ta 1920'li yıllarda Eflani, Ulus ve Alaplı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştur (Sarıkoymcu, 2001, 438-447).

Müftü Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi Hayatı:

Abdullah Sabri Efendi, (Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü kayıtlarında) 01. 07. 1870 (H. 1286) tarihinde Zonguldak - Devrek'te doğdu. Halveti⁷ Dergâhı Postnişini Hacı Mehmet Efendi ile Dudu Hanım'ın tek oğludur.⁸ Öyle ki Abdullah Sabri Efendi'nin bir de Halime adında bir kız kardeşi bulunmaktadır. Halime (Aytaç) Hanım Abdullah Sabri Efendi'nin babası Mehmet Efendi'nin ikinci eşi olan Habibe Hanım'dan olup; 01.07.1898 tarihinde Devrek'te doğmuş ve 10.02.1943 tarihinde vefat etmiştir (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü). İlk ve orta öğrenimini Devrek İbtidai Mektebi ve Rüştiyesinde tamamlayan Abdullah Sabri Efendi, sonrasında ise medrese eğitimi görerek 1896 yılında müderris icazetnamesi aldı. İlk evliliğini 1903 yılında ise Beycuma'nın Beylik (Rumbeyoğlu) köyünden Cemil Beylerin halası Fatma Hanım ile yapmıştır.⁹ Bu evlilikten ise Abdullah Sabri Efendi'nin Mehmet Emin (Onur)¹⁰ ve Hacer¹¹ adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir.¹² Fatma Hanımın ölümü üzerine ise Abdullah Sabri

7 Abdullah Sabri Efendi'nin de menşubu olduğu bu tarikat, tamamıyla Sünni bir tarikattır ve Abdullah Sıraceddin Ömer bin Ekmeleddin Lâhici tarafından kurulmuştur. İbadet sırasında halvet, yani yalnız başına ibadet edilmesinden, tarikat bu isimle anılmıştır.

8 Hacı Mehmed Efendi'nin babası Yusuf Ziya Efendi ve annesi Ayşe Hatun olup, 01.07.1840 tarihinde Devrek'te doğmuş ve 18.02.1908 tarihinde vefat etmiştir. Dudu Hanım'ın babası Mustafa, annesi Havva Hanım olup, 01.07.1842 tarihinde doğmuş ve 14.07.1904 tarihinde vefat etmiştir (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

9 Adı geçen sülale Fatih Sultan Mehmed'in Veziri Rum Mehmet Paşa ve Bolulu İzzet Mehmet Paşa'nın sülalesidir (Çelikdönmez, 2005, 377).

10 Mehmet (Emin) Onur Abdullah Sabri Efendi'nin Fatma isimli eşinden 01.07.1898 yılında dünyaya gelmiştir. Annesi Fatma Hanımdır. Rüştiye ve medrese eğitimi alan Mehmet Emin, Devrek'in Hüseyin Çavuşoğlu ve Dedeoğlu Köyünde öğretmenlik yapmıştır. Mehmet Emin Efendi, ismi nüfus kayıtlarında yer almayan ilk eşinden, 10.02.1919 yılında boşanmıştır. Mehmet Emin kendisinden bir yaş küçük olan eşi Mehmet Sabri ve Azize'den olma 1899 doğumlu Devrek'te Hacı Receplerden (Saraçlar) Hatice Fikriye ile ise 15.03. 1919 yılında evlenmiş ve bu evliliğinden 03.08.1920 yılında Mehmet Rüşti, 05.05.1922 yılında Hüseyin Vasfi, 04.05.1925 yılında Cemal Saffet adlarını verdiği üç oğlu olmuştur. Baba Mehmet Emin 1977'de, anne Hatice Fikriye 1986'da, kardeşleri Hüseyin Vasfi 1985, Cemal Saffet 1981 yılında ölmüşlerdir. Devrek Rüştiyesi'nden mezun olan Mehmet Emin Bey, Soyadı Kanunu'ndan sonra babası Hacı Abdullah Sabri Efendi'nin "Aytaç" soyadını almasına rağmen "Onur" soyadını tercih etmiştir. Tüm bunlar ile birlikte Mehmet Onur 1925 yılında kurulan Devrek Türk Ocağı Kâtipliği de yapmış olan Mehmet Onur 03.10.1977 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı Tekke Camisinin haziresindedir. Hanımı Hatice Fikriye Hanım ise 22.07.1986 yılında vefat etmiştir (Tuncer, 2002, 377).

11 Hacer Hanım, 01.07.1900 tarihinde Devrek'te doğmuş olup, 12.02.1928 yılında evlenmiştir. Kendisinin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı kaynaklarda kendisinin 1972 yılında vefat ettiğine dair bilgiler yer almaktadır (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

12 15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü: [REDACTED]
Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi

Efendi'nin 21.02.1907 tarihinde Bartın eşrafından Raşit Bey ve Hafif Hanımın kızları Rukiye Hanım isminde biri ile evlendiği bilinmektedir.¹³ Bu evlilikten ise Abdullah Sabri Efendi'nin Ahmet Fahrettin (Aytaç)¹⁴, Abdullah Sabri (Kiper)¹⁵, Ziyaettin (Aytaç)¹⁶ adlarında üç erkek çocuğu ile Fatma¹⁷, Rabia (Aytaç)¹⁸ ve Hatice (Aytaç)¹⁹ adlarında üç kız çocuğu dünyaya gelmişlerdir. Babasının ölümü üzerine Dergâh'ta onun görevini üstlendi. 1911 yılında ise Devrek Müftülüğü'ne atandı. 21 Haziran 1934 tarihinde çıkartılan Soyadı kanunu gereği "Aytaç" soyadını alır. Evli ve dokuz çocuk babası olup, Halveti Dergâhı şeyhlerinden olan Hacı Abdullah Sabri Efendi, 8 Ocak 1950'de vefat etmiş olup kabri bugün Devrek'teki Tekke Camisi avlusunda yer almaktadır.

Abdullah Sabri Efendi'nin Fatma Hanım'dan olan çocuklarından Muallim lakaplı Mehmet Emin Efendi'den de söz etmek gerekmektedir, zira kendisi ilçede Türkçülük hareketinin başlaması ve Türk ocağının kuruluşunda önemli katkılarda bulunmuş birsidir. Öyle ki Aralık 1925 yılında kurulan Devrek Türk Ocağı'nın ilk Kâtibi olup, Garip Şiir Akımının önemli temsilcilerinden olan ve genç yaşta hayatını kaybeden Devrekli ünlü şair Rüştü Onur'un²⁰ da babasıdır. Diğer bir ifade

13 Rukiye Hanım 01.07.1889 tarihinde doğmuş olup, 28.01.1951 tarihinde Devrek'te vefat etmiştir (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

14 Ahmet Fahrettin (Aytaç); 14.03.1909 tarihinde Devrek'te doğmuş, kendisi 1934 yılında Soyadı Kanunu ile birlikte Aytaç soyadını almış olmakla 21.08.1927 tarihinde evlenmiştir. 13.12.1998 tarihinde ise vefat etmiştir (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

15 Abdullah Sabri (Kiper); 26.01.1917 tarihinde Devrek'te doğmuş, kendisi 1934 yılında Soyadı Kanunu ile birlikte Kiper soyadını almış olmakla birlikte 09.06.1953 yılında evlenmiştir. 22.01.1968 tarihinde ise vefat etmiştir (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

16 Ziyaettin (Aytaç); 01.02.1924 tarihinde Devrek'te doğmuş, kendisi 1934 yılında Soyadı Kanunu ile birlikte Aytaç soyadını almış olmakla birlikte, 02.03.1954 yılında evlenmiştir. 01.05.1994 tarihine ise vefat etmiştir (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

17 Fatma Hanım; 25.08.1911 tarihinde Devrek'te doğmuştur. 16.10.1929 tarihinde evlenmiş olup, bazı kaynaklarda kendisininin 1976 yılında Devrek'te vefat ettiğine dair bilgiler yer almaktadır (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

18 Rabia (Aytaç); 20.07.1920 tarihinde Devrek'te doğmuştur. 28.03.1945 tarihinde ise evlenen Rabia Hanım 10.03.1987 tarihinde eşinden boşanmış olup, 12.11.1991 tarihinde Devrek'te vefat etmiştir (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

19 Hatice (Aytaç); 01.03.1926 tarihinde Devrek'te doğmuştur. 03.01.1944 tarihinde evlenmiş olup, bazı kaynaklarda kendisininin 1995 yılında vefat ettiğine dair bilgilere rastlanmaktadır (15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü).

20 Rüştü Onur; 3 Ağustos 1920 tarihinde Devrek'te doğdu. 12 Aralık 1942 yılında ise İstanbul'da vefat etti. 22 yaşında veremden hayatını kaybeden şair, kendisi gibi genç yaşta veremden ölen arkadaşı Muzaffer Tayyip Uslu ile birlikte ölümlerinden sonraki yıllarda yayımlanan her şiir antolojisinde kısa yaşam öykü-

ile Abdullah Sabri Efendi gibi bir şeyhin şair bir torunu bulunmaktadır (Tuncer, 2002, 9).

Abdulah Sabri Efendi'nin Rukiye Hanımdan olan kızı Hatice Hanım da yine bahis konusu olması gereken kişilerden birisidir. Zira kendisi Devrek Türk Ocağı'nın ilk idare heyeti Murahhası olan Müftüoğlu Ahmet Efendi'nin zevcesidir. Öncesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi, sonrasında ise Çaycuma Kuvay-i Milliye teşkilatının sorumlularından ve Çaycuma eşrafından Müftüzade Tahir Efendi'nin ki Tahir Efendi Abdullah Sabri Efendi Milletvekili olunca Devrek Müftüsü olarak atanmıştır, oğlu olan Müftüzade Ahmet Efendi 26 Mayıs 1908 yılında Devrek Belediye Başkanlığı görevine başlamış ve girdiği tüm seçimleri kazanmak sureti ile bu görevini 1938 yılına kadar sürdürmüştür (Ataman, 2001, 29).

Abdullah Sabri Efendi Devrek'te Şeyh ve Müftü iken 23 Nisan 1920 tarihinde Ereğli, Zonguldak ve Devrek ilçelerinin de bağlı olduğu Bolu'nun; Tunalı Hilmi Bey (Meclis-i Mebusan üyesi), Yusuf İzzet (Met) Paşa, Cevat Abbas Gürel, Dr. Fuat Umay, Hacı Abdülvahap Ömer, Nuri Aksu, Şükrü Güler ile birlikte Birinci Grup Mebusu oldu. Mecliste Şer'îye ve Evkaf, İrsad Komisyonlarında yer aldı. Yöresindeki halkı milli direnişe teşvik ve Milli Mücadele hususunda aydınlatmak üzere izinli sayıldı. Bu görevi yerine getirdikten sonra Meclise dönerek üyeliğini

leri ve şiirleriyle "*Zonguldaklı şairler*" olarak yer almıştır. 3 Ağustos 1920 tarihinde Devrek'te dünyaya geldi. Babası, bir köy öğretmeni olan Mehmet Emin Onur, annesi Fikriye Hanım'dır. Ailenin en büyük çocuğu olan Rüştü Onur'un Hüseyin ve Saffet adında iki erkek kardeşi vardır. İlköğrenimini 1932'de Devrek'te tamamladıktan sonra Kastamonu'da başladığı ortaöğrenimini Zonguldak'ta Zonguldak Mehmet Çelikel Lisesi'nde sürdürdü. Vereme yakalandığı için 1938'de öğrenimine bir yıl ara vermek zorunda kaldı; ertesi yıl tekrar okula başlasa da artık okul havasından uzaklaştığı için öğrenimine devam edemedi. Okulu bıraktı ve "Maliye Varidat Memur Muavini" olarak Ereğli Kömür İşletmeleri'nde çalışmaya başladı. Hastalığının şiddetlendiği 1941-1942 yıllarını iş ve hastane arasında geçiren Onur, Zonguldak M. Çelikel Lisesi'nde bir sene öğretmenlik yapan Behçet Necatigil ve yakın arkadaşı şair Muzaffer Tayyip Uslu ile birlikte Zonguldak'ta çıkan dergi ve gazetelerde ve İstanbul'da yayımlanan *Değirmen* mecmuasında şiir ve yazılar yayımladı. Sağlığı kötüleşince İstanbul'a giderek Heybeliada'daki Sanatoryumda tedavi gördü. Sanatoryumda bulunduğu sırada tanıştığı, aynı kurumda tifodan yatmakta olan Mediha Sessiz ile a nişanlandı. Aynı yıl İstanbul'a giderek nişanlısının evine yerleşti. Nişanlısının 3 ay sonra tifodan ölümü üzerine kendi durumu da ağırlaştı. Beşiktaş'ta Şair Leyla Sokak'taki evinde 2 Aralık 1942'de yaşamını yitirdi. Ortaköy Mezarlığı'na defnedildi. Salah Birsel 1956'da şiirlerini ve diğer yazılarını "*Rüştü Onur*" adlı bir kitapta topladı. Rüştü Onur hastalığı nedeniyle yaşamının çok kısa olacağını bilerek yaşadı ve şiirlerine de bu duyguyu yansıttı. Adı, ölümünden sonra hep kendisi gibi genç yaşta ölen şair arkadaşı Muzaffer Tayyip Uslu ile anıldı (Tuncer, 2002, 9-42).

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü:
Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi

sürdü. 01.06.1923 tarihinde Milletvekilliği sona erince Devrek'e döner ve herhangi bir işle meşgul olmayı gerekli görmez.

Milli Mücadeleye Yönelik Faaliyetleri ve Devrek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Devrek'te milli mücadele için çalışmalar Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak bastığı günlere rastlıyordu. Bir ara Çaycuma Nahiye Müdürlüğü yapmış olan Kadri Cemali Bey'in tutuşturduğu Milli Mücadele ateşi Devrek Müftüsü ve Kadısı Abdullah Sabri Efendi önderliğinde gelişmiştir. Gizliden gizliye yapılan toplantı ve görüşmeleri artık açık bir şekilde yapan akabinde ise camilerdeki konuşmalarının yanı sıra Millet Bahçesinde de mitingler ve toplantılar yapan Abdullah Sabri Efendi Milli Mücadele'nin başlamasıyla, milli harekâtın yanında yer aldı (Sarıkoşuncu, 1999, 123).

Devrek Kaymakamı Şükrü Bey'in menfi tutum ve davranışlarına rağmen Milli Mücadele'nin hedef ve amaçları konusunda halkı aydınlattı.²¹ Camilerdeki konuşmalarının yanı sıra, Devrek Millet Bahçesi'nde de mitingler düzenledi.²² Bu mitinglerde hazır bulunanlardan Mehmet Kara: *"Bir gün, bu Merkez camiinin (Devrek Ulu Camii) önünde Hükümet Konağı vardı. Hükümet Konağı'nın yanı başında da bir kavak ağacı vardı. Orası bir kalabalık bir kalabalık. Biz bu ne dedik. O kaşları şöyle, gözleri fincan gibi çakmak çakmak heybetli bir kişi olan Abdullah Sabri Efendi, masanın üzerine çıkmış, kılıç kuşanmış, Milli Mücadele için halkı konuşmaları ile galeyana getiriyordu"* demektedir (Sarıkoşuncu, 1990, 35359).

Görgü tanıklarından Hakkı Durna da Abdullah Sabri Efendi'nin düzenlediği mitingden şöyle söz eder: *"...Hatta bir gün büyük bir çınar*

21 Kaymakam Şükrü Bey, İstanbul ile olan ilişkisini ancak yurtsever Devrek halkının baskısı sonucu kesmiştir (Sarıkoşuncu, 1990, 356).

22 Oğlu A. Fahrettin Aytaç, Abdullah Sabri'nin milli harekât yanında yer almasından şöyle söz etmektedir: *"...Babam Zonguldak Müftüsü İbrahim Efendi ile tanıştırdı. Her halde babama Mustafa Kemal Paşa'nın iyi bir komutan olduğunu o söylemiş. Babamın anlattığına göre Müftü İbrahim Efendi, Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'da öğrenci iken tanıyormuş. Bilemiyorum babam kimin etkisiyle Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer aldı. Ancak bilgili ve ileri görüşlü bir kimse idi. Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktıktan sonra babamgil gizliden gizliye evlerden Kuva-yı Milliye için toplantılar yapmaya başlamışlardı"* (Sarıkoşuncu, 1990, 353).

ağaçlarının bulunduğu yerde (oraya Millet Bahçesi denirdi) Abdullah Sabri Efendi elinde Sancak-ı Şerif olduğu halde konuşma yaptı" (Sarıkoyuncu, 1990, 356-357).

Abdullah Sabri Efendi'nin oğlu A. Fahrettin Aytaç da babasının Millet Bahçesi'nde konuşma yaptığını belirterek bu konuda şunları söylemektedir: "*...Hatta babam halkı coşturmak için kılıç kuşanarak Sancak-ı Şerifi Sakal-ı Şerif'i bile çıkarmıştı" (Sarıkoyuncu, 1990, 351-355).*

Abdullah Sabri Efendi, sözü edilen mitinglerde yaptığı konuşmalarda şöyle diyordu:

"Muhterem Cemaat! Tüm Yurdumuzda bugünden itibaren kurtuluş savaşı başlamıştır. Şimdi ise alacağınız karar ve çekeceğiniz telgrafla kadınıımız, kızınıımız, topumuz, tüfeğimize Mustafa Kemal'in yanında yer almalıyız. İşte vatan elden gidiyor. Hep beraber kurtaracağız" (Devrek Postası, Yıl: 12, Sayı: 717 (13 Ekim 1982), s. 3; Sarıkoyuncu 1990, 353).

Abdullah Sabri Efendi'nin aynı zamanda öğrencisi olan Beycuma Müderrisi Hüseyin Efendi ise aynı konuşmaları köylerde yapmaktaydı.²³

II. Düzce İsyanı²⁴ (19 Temmuz- 23 Eylül 1920) öncesinde Devrek'te bulunan Abdullah Sabri Efendi'ye yörenin yurtsever halkı hizmetlerine ihtiyaç duyduklarını belirterek Ankara'ya göndermek istememişlerdir. Halkın isteğini dile getiren Devrek Kaymakamı Şükrü Bey, durumu

23 Cevat Rifat Atilhan, Hüseyin Efendi'den şöyle söz etmektedir: küçük bir köy olan ve şimdi nahiye merkezi olmuş olan Beycuma'da Müderris Hüseyin Efendi yanıma geldi. Emrinize amadeyiz, malen, canan, bedenen ne yapmak lazım gelirse hiçbir fedakârlıktan geri durmayacağız. Yeter ki düşman bu mübarek topraklardan ayağını çeksin ve vatan sükün ve selamete kavuşsun dedi (Atilhan, 1949, 188).

24 Gerek Padişahın gerek Şeyhülislam'ın fetvası ve gerekse hükümetin beyannamesi, saraya yakınlığı ile bilinen Adapazarı-Hendek-Düzce bölgesinde etkisini göstermekte gecikmedi. 13 Nisan 1920 günü Düzce yakınlarında toplanan asiler I. Düzce İsyanı'nun ateşini yaktılar ve kasabayı ele geçirdiler. İstanbul'dan yapılan kıskırtmalar ile başlatılan ayaklanma, Ankara'da TBMM'nin toplanmasını önlemek, Ankara'ya ulaşım Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını etkisiz kılmayı amaçlıyordu. Ancak 23 Mayıs sabahı Çerkez Ethem, Adapazarı ve Sapanca yönünde harekete başladı ve bu iki kasabayı ele geçirdi. 26 Mayıs 1920 günü ise Düzce'ye girildi ve asilerin yakalanması sonucu I. Düzce İsyanı bastırılmış oldu. 8 Ağustos 1920 günü ise asiler tekrar Düzce'yi basıp, II. Düzce İsyanını başlattılar. İsyân hızla Hendek'e sıçradı. Ancak bu kez Ali Fuat Paşa tedbirlerini erken aldı. Nüfren Boğazı, Göynük - Mudurnu bölgesini tutarak isyanın bu kısımlara yayılması önledi. Ancak asiler Bolu'ya girmeyi başardılar. Ertesi gün, Ankara, Düzce İsyanının bastırılması için bölgeye birlikler sevk etti ve 10 Ağustos 1920 günü isyanın bastırılması sağlanmıştır (Ertuna, 1974, 42; Güralp, 1958, 71).

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü:
Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi

TBMM'ne çektiği telgrafla bildirdi.²⁵ Kaymakam Şükrü Bey'in 26 Haziran 1920 tarihli telgrafı Meclisin 8 Temmuz 1920 günü yapılan 30. toplantısında görüşüldü. Neticede Abdullah Sabri Efendi, bir süre daha yörede kalarak, "*Halkı ulusal direnişe teşvik ve Milli Mücadele'nin ilkelere konusunda aydınlatmak üzere*" görevlendirildi (Çoker, 1975, 185).

Abdullah Sabri Efendi, Devrek halkının milli harekât yanında yer alması konusundaki çalışmalarıyla yetinmedi. Ankara Fetvası'nı da Devrek Müftüsü olarak tasdik etmenin yanında Devrek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluş ve faaliyetlerinde de görev aldı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini ilk kuran ilçe merkezlerinden biri olan Devrek'te Milli Mücadele lehindeki çalışmaları organize edip, yürüten hiç şüphesiz, Abdullah Sabri Efendi'nin liderliğini yaptığı bu cemiyettir.

Cemiyetin Programı'na baktığımızda ise, Devrek'te Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulduğu Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf ile bildirilecek; Devrek, bir işgal hareketini silahla karşılayacak; Bunun için askerlik yapmış ve savaşmış olan gönüllülerden Kuva-yı Milliye teşkil edilecek; Rumların ve Ermenilerin taşkınlıklarına son verilecek; Devrek köyleri bir Cuma günü şehre davet edilerek bir miting yapılacak, memleketin içinde bulunduğu durum onlara anlatılacak, şeklindedir (Aygün, 1984, 6-10).

20 Mayıs 1919 tarihinde ise Yeşilbaş Osman Efendi ve Müftü Abdullah Sabri Efendi önderliğinde kurulan Devrek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti gerek Devrek'ten gerekse Devrek üzerinden Batı cephesine yapılan ikmal faaliyetlerinde de önemli hizmetler görmüştür. Müftü Abdullah Sabri Efendi, Müftü Tahir Efendi, Selemenoğlu Hacı Süleyman Efendi, Kavakzade Hacı Emin Ağa, Mekikzade Hacı Mehmet Efendi, Kitapsız İsmail Efendi, Nahiye Müdürü Kadir Cemali Bey, Yeşilbaş Hacı Osman Efendi, Mumyakmaz Hacı Osman Efendi, Dangöz İbrahim Efendi ve Hacı Abdullah Efendi ise Devrek Müdafaa-i Hukuk

²⁵ Devrek Kaymakamı Şükrü Bey telgrafında şöyle demektedir: "Bu defa mezun gelen Devrekli Abdullah Efendi tarafından vaziyat-ı hazırayı izah sureti ile bir mevza-i diniye irad edilerek müsteinen bitevfihî Teâlâ Ereğli'nin istihlasına ahdi peyman olunmuş idi. Bilahare oradan çekilmişse de merkez livamızda başlıca memba olan Zonguldak'ın da istihlası pek büyük bir gaye olduğundan bu maksadı mübeccelenin husulü uğrunda kendisine dini ve milli vezaifi teveccüh eyleyen meb'usu Fazıl Hacı Abdullah Efendi'nin muhitini tenvir ve irşâd için mezun ad buyurulması Belediye Miting Heyeti ifadesidir" (TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Baskı, Ankara, 1940, C. 2, s. 210).

Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almakta olup, medrese eğitimi aldığını belirtmek için yeşil sarık sarmasından dolayı Yeşilbaş olarak anılan ve tanınan Osman Efendi cemiyete başkanlık eden ilk isim olup, Cumhuriyet döneminde 1926 – 1928 yılları arasında Devrek Belediyesi Başkanlığı yapmıştır (Çelikdönmez, 2000, 152).

Devamında ise Devrek halkının dokudukları bezlerden meydana getirdikleri iç çamaşırların ve kadınların ördükleri çorap ve kazakların cepheye ulaşmasında bu cemiyet köprü vazifesi görmüştür (Sarıkoynucu, 1990, 126). Hatta Fransızlar tarafından işgale uğrayan Kdz. Ereğli'nin yardımına dahi bu cemiyet koşmuştur.

Sonuç

Abdullah Sabri Efendi, sahip olduğu maddî ve manevî birikimleri sayesinde, içerisinde yaşadığı dönemde varlığını hissettirmeyi başarmış bir kimsedir. Gerek siyasî gerekse dinî ve millî fikirleri ile topluma öncülük etmiş, ülkenin içerisinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulması için kalemini, gönlünü ve siyasi dehasını gerektiği gibi kullanabilmiştir. Kendisi din adamı, şeyh ve müftü kimliği ile hiçbir zaman köşesine çekilip oturmayı tasvip etmemiş, hatta böyle bir zamanda manevî zevklere dalarak memleketin içerisinde bulunduğu durumu görmezlikten gelmeyi çok yanlış bir davranış olarak nitelendirmiştir. Çok sıkıntılı bir dönemde hayatını devam ettiren Abdullah Sabri Efendi, milli mücadelede çok etkin bir isim olmuştur. Zonguldak ve çevresinde Kuvay-i Milliye adına ilk Hukuk Cemiyetini kurma başarısını göstermiş bir grubun mensubu olup, "Ankara Fetvâsı" olarak bilinen fetvanın altına imza koyan 152 âlimden birisi olmuş ve Milli Mücadelede birliği sağlama noktasında çok önemli bir adımın atılmasına vesile olmuştur. Halveti Tekkesinde Şeyhlik, müftülük ve Bolu İdadisinde Tarih öğretmenliği hayatı ile birçok kimseye faydalı olmayı başarmıştır. İlk dönem milletvekilliği ile vatan ve millete daha rahat hizmet etmeyi amaçlamış, vekilliğinin ardından memleketine tekrar dönüş yaparak hayatının sonuna kadar mücadelesine devam etmiştir.

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü:
Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Ayaç) Efendi

Kaynakça

- 15 Ağustos 2012 tarihli Nüfus Kayıt Örneği, Zonguldak İl Nüfus Müdürlüğü.
Albayrak, Sadık (1990), *Son Devir Osmanlı Uleması*, C. IV, V, İstanbul.
Apak, Rahmi (1942), *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, Güven Matbaası, İstanbul.
Ataman, Hasan (2001), *Çaycuma*, Ekin Yay., Zonguldak.
ATASE Ata Arş. Kl. 2, D. 1335/3-2, Fh. 44-1.
ATASE Ata Arş. Kl. 2, D. 1335/3-2, Fh. 83.
ATASE Ata Özel Arşivi, Kl. 2, D. 1335/3-2, Fh. 44-1.
Atilhan, Cevat Rifat (1949), *Milli Mücadelenin Dört Sarıklı Kahramanı, Sebülürreşad*, C. II, S. 17.
Aygün, Tahsin (1984), *Kurtuluş Savaşı'nda Karadeniz Ereğlisi*, Ankara.
Baykara, Tuncer (1988), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara.
Canver, Can (2001), *Kurtuluş Savaşında Batı Karadeniz*, Kdz. Ereğli.
Çelikdönmez, Ömür (2000), *Devrek Tarihi*, Devrek Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Ankara.
Çelikdönmez, Ömür (2005), *Devrek Türk Ocağı ve Zonguldak'ta Türkçülük Hareketi, Zonguldak Kent Tarihi 2005 Bildiri Kitabı*, 11-13 Kasım 2005, Zonguldak.
Çoker, Fahir (1975), *Türk Parlamento Tarihi*, C. III, TBMM Yayını.
Devrek Postası, Yıl: 12, Sayı: 717, 13 Ekim 1982.
Ebu Davud (1981), *İlim*, Bab I, Hadis nr. 3641, Çağrı Yayınları, İstanbul.
Erdaha, Kamil (1975), *Milli Mücadele Yıllarında Vilayetler ve Valiler*, İstanbul.
Ertuna, Hamdi (1974), *İstiklal Harbinde Ayaklanmalar*, C. 6, Ankara.
Güneş, İhsan (1987), *Müdafa-i Hukuk Cemiyetinden Halk Fırkasına Geçiş*, *ATAM Dergisi*, C. III.
Güralp, Şerif (1958), *İstiklal Savaşının İç Yüzü*, İstanbul.
Hâkimiyet-i Milliye, 5 Mayıs 1920.
Hamilton, General Ian (1972), *Gelibolu Günlüğü*, Çev. Osman Öndeş, İstanbul.
Mısıroğlu, Kadir (1969), *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, İstanbul.
Sankoyuncu, Ali (2001), *Milli Mücadele'de Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi*, *Diyanet Dergisi*, C. 27, Sayı 4.
Sankoyuncu, Ali (1990), *Milli Mücadele'de Zonguldak ve Havalisi*, Ankara Üniv. Türk İnkılap Tarihi Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
Sankoyuncu, Ali (1999), *Milli Mücadelede Din Adamları I*, Emre Yayınları.
Sankoyuncu, Ali (2001), *Zonguldak ve Çevresinde Müdafa-i Hukuk*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, s. 27-28.
Şapalyo, Enver Benhan (1957), *Kuva-yi Milliye Tarihi - Gerilla*, Ankara.
TBMM Zabıt Ceridesi, 2. Baskı, Ankara, 1940, C. 2.
TBMM Zabıt Ceridesi, 1942, C. 5.
TBMM'nin 25. Yıl Dönümü Anısına, 25 Nisan 1945.
Tönik, Vecihi (1945), *Türkiye'de İdari Teşkilat*, Ankara.
Tuncer, Kadir (2002), *Şeyh Dede Şair Torun, Devrekli Şair Rüştü Onur*, Tusak Yay., Zonguldak.
Zaman, Ekrem Murat (2004), *Zonguldak Kömür Havzasının İki Yüzyılı*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Yay., Ankara.

* * *

Abstract: -A Supporter of National struggle in Zonguldak: Devrek's Mufti Haji Abdullah Sabri Efendi- With their rich coal beds, Zonguldak and its environment have a special importance for the invaders after World War I. The French, which is among the Allies that is formed by winner states, invaded Zonguldak and its neighbourhood. In the face of these

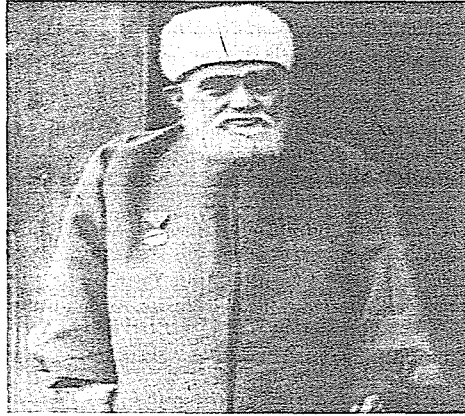
occupations, Mufti Haji Abdullah Sabri Effendi in Devrek was seen to try to convince the people for resistance; also he was seen to strive hard to establish resistance organizations against the occupiers. In this study, at the point that over eighty clergies who mobilized to fight on each side of Anatolia and succeeded in mobilizing the folks during the National Struggle time and their contributions to the National Struggle, information about Mufti Haji Abdullah Sabri Effendi, who was Mufti of Devrek and founder of Devrek National Struggle Organization, who initiated this resistance movement in Zonguldak – Devrek against the British, Italian and French invasion by his speech “Reverend Muslims, the Turkish War of Independence had began in our country today and onwards. Now, we had to decide and telegraph to be next to Mustafa Kemal with our ammunition and with everybody whether male or female. Here’s homeland getting lost. We shall regain altogether.” and his effectiveness in the activities have been tried to be provided.

Key words: National Battle, Religios men, Zonguldak, Devrek, Abdullah Sabri efendi

EKLER

Ek 1: Devrek Müftüsü ve Devrek Halveti Tekkesi Şeyhi Hacı Abdullah Sabri Efendi’ye Ait Bir Fotoğraf

Kaynak: Çelikdönmez, 2000

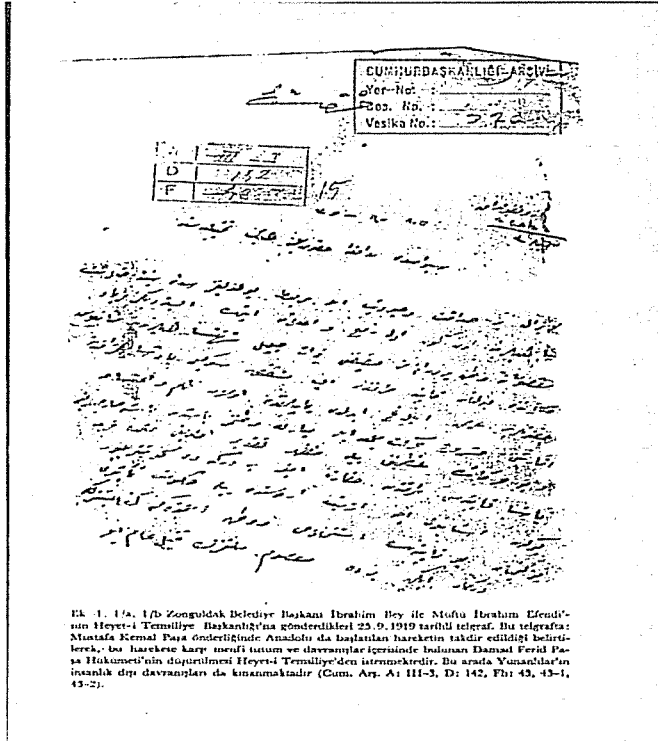
Ek 2: Hacı Abdullah Sabri Efendi’nin Heykeli – Devrek Millet Bahçesi Parkı Kaynak: <http://www.ugo.cn/photo/TR/en/157218.htm>, 24 Ağustos 2012

Zonguldak'ta Milli Mücadele Destekçisi Bir Müftü:
Devrek Müftüsü Hacı Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi

Ek 3: Zonguldak Belediye Başkanı İbrahim Bey İle Zonguldak Müftüsü İbrahim Efendi'nin Heyeti Temsiliye Başkanlığı'na Gönderdikleri 25.09.1919 Tarihli Telgraf Metni

Kaynak: Sarıkoyuncu, 1990.

Ek 4: 1/a, 1/b Zonguldak Belediye Başkanı İbrahim Bey ile Müftü İbrahim Efendi'nin Heyeti Temsiliye Başkanlığı'na gönderdikleri 25.9.1919 tarihli telgraf. Bu telgraf; Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'da başlatılan hareketin takdir edildiği belirtilerek, bu hareketi karpı menfi tutum ve davranışlar içerisinde bulunan Damad Ferid Paşa Hükümeti'nin dağıtılması Heyeti Temsiliye'den istenmektedir. Bu arada Yunanlılar'ın menfi bir davranışları da kinematiktir (Cum. Arş. A: 111-3, D: 142, Fb: 43, 43-1, 43-2).

Ek 4: Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi'ye Ait Nüfus Kayıt Örneği
Kaynak: Zonguldak İl Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğü,
15.08.2012

SERİ NO	BİRİM NO	YARDAKİ NO	NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ		İL ZONGULDAK		İLÇE DEVEK (İTİ)		MAHALLESİ YENİ MAHALLE	CİLT NO	İMAR NO
			AD	SOYAD	BABA ADI	ANNE ADI	BAĞI	BAĞI			
1	E	Kadı	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
2	E	Baban	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
3	K	Annem	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
4	K	Kızım	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
5	K	Eşim	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
6	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
7	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
8	K	Kızım	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
9	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
10	K	Kızım	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
11	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
12	K	Kızım	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
13	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
14	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
15	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
16	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
17	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
18	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
19	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
20	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
21	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
22	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
23	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
24	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904
25	E	Oğlum	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	ABDULLAH	AYTAÇ	DEVEK	04.11.1904	04.11.1904

Ek 5: Şair Rüştü Onur'a ait Nüfus Kayıt Örneği
Kaynak: Tuncer, 2002

YAKINLIK	T.C. NO	AD	SOYAD	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ	MED. HALİ	TESCİL TARİHİ	DİĞER NOTLAR
Xüfâ	4591174234	ŞAIR RÜSTÜ	ONUR	ABDULLAH	FATMA	DEVEK	EVLİ	17/01/1932	Ölüm: 02/01/1977 Evlilik: 15/02/1935 Balkanlar
Eş	4594784900	KATİCE FIKRİYE	ONUR	MEHMET ENİŞ	ALİYE	DEVEK	DUL	04/01/1938	Ölüm: 02/01/1977 Evlilik: 15/02/1935 Balkanlar
Oğul	4594785128	MEHMET BOSTU	ONUR	MEHMET ENİŞ	KATİCE FIKRİYE	DEVEK	DUL	16/11/1935	Ölüm: 02/01/1977 Evlilik: 15/02/1935 Balkanlar
Oğul	4594785382	MEHMET VAFTİ	ONUR	MEHMET ENİŞ	KATİCE FIKRİYE	DEVEK	EVLİ	05/05/1935	Ölüm: 02/01/1977 Evlilik: 15/02/1935 Balkanlar
Oğul	4592185410	EDAL SAFFET	ONUR	MEHMET ENİŞ	KATİCE FIKRİYE	DEVEK	EVLİ	10/02/1922	Ölüm: 02/01/1977 Evlilik: 15/02/1935 Balkanlar